

אמור ג

חיוב לכוון בשעת קיום מצות ישיבה בסוכה שהיא זכר ל"עניי כבוד שהקיפם כו". והוא ע"ד דברי הב"ח, שהקשה קושיא זו על הטור (ש"האר"ך לבאר ו- לדרוש המקרא דבסוכות תשבו), ו- מבאר, "שסובר דכיון דכתיב למען ידעו כו' לא קיים המצוה כתיקונה אם לא ידע כוונת מצות הסוכה כפי פשטה".

אלא שהב"י פליג על הב"ח במהותה של כוונה זו, דהב"ח ס"ל ש"עיקר ה- כוונה בישיבת הסוכה שיזכור יציאת מצרים" (ולשיטתו זוהי כוונת הטור ש- ביאר- כאן- הטעם ש"תלה הכתוב-מצות סוכה ביציאת מצרים", להשמיענו ש- מצות סוכה היא זכר ליציאת מצרים): והב"י ס"ל שמצות סוכה היא זכר לנס (פרטי) זה ד"עניי כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש", ואינה זכר ל- יציאת מצרים, ולכן שינה המחבר מ- לשון הטור ולא העתיק סיום הכתוב "בהוציא אותם וגו'" (וכ' רק "בסוכות תשבו . . כי בסוכות הושבתי את בני" הם ענני כבוד כו"), כי לדעתו חייב ה- אדם לכוון רק זה שמצות סוכה היא זכר לענני הכבוד.

א. כתב המחבר בריש הלכות סוכה: "בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי ב- סוכות הושבתי את בני ישראל, הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש". ומקורו בטור שם, שמביא לשון הכתובים, "בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם וגו'", ובהמשך הענין מבאר, ש"הסוכות שאומר הכתוב שהושיבנו בהם הם ענני כבודו, שהקיפן בהם לבל יכה בהם שרב ושמש ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות כדי שנזכור נפלאותיו וגוראותיו".

וצריך ביאור: הלא אין דרכו של המחבר לבאר טעמי ההלכות או להביא מקורן בתושב"כ, אלא רק לפסוק הלכה למעשה?

וביארנו באחרונים שזוהי הלכה, שיש

(1) א"ח סתרכ"ה.

(2) פרשתנו כג. מבי"ג.

(3) ע"פ ישעי' מט, י.

(4) "כבודו" (ולא "כבוד", כלשון המורגל, וכ"ה בשו"ע). וכן הועתק בשו"ע אדה"י.

ובפשטות, "כבודו" מורה על כבוד הקב"ה [משא"כ "ענני כבוד" חתם יש מקום לפרש שענינם הוא בשביל "כבוד", היינו כבודם של ישראל, וראה לק"ש ח"ח ע' 257].

וי"ל שבדיוק זה מוסבר (בדא"ג) הדין ד, כשם שחל שם שמים על החגיגה (הקדשים) כן חל שם שמים על הסוכה (סוכה ט, א. ועיין שו"ע אדה"י א"ח סתרי"ח כ"פ, קדושת הסוכה". ובאוה"ת להצ"צ (סוכות ע' איתשה) מוסיף דה"ל "קדושת הגוף" - שהסברה בזה היא, לפי שסוכה היא ע"ד "ענני כבודו (דהשם)", ולכן חל-על הסוכה, שם שמים".

(5) ס' בית השואבה לר' יהודה שמואל אשכנזי

(ליוורנו תר"ט) ריש הל' סוכה (אות ב'). כ"פ החיים כאן אות ב. וכן משמע בפרמ"ג (א"א) כאן.

(6) כאן.

(7) ראה בכ"ז בית השואבה שם. ע"ש באורר.

(8) וכלשון התרי"ב פרשתנו שם, "מלמד שאף הסוכה זכר ליציאת מצרים". וראה השק"ט בבית השואבה שם. ועוד.

(9) ובביאור הסי' (סתרכ"ה) בלשון הטור, תלה הכתוב מצות סוכה ביצי"מ. ע"ש. וראה פרמ"ג (משב"ז) שם.

ועפ"ז ייפלא בהמחבר, שהשמיט תיבות אלו ("למען ידעו דורותיכם"), ואין בלשונו ("בסוכות תשבו . . כי בסוכות הושבתי . . הם ענני כבוד כו'") אלא ביאור טעם המצוה ואין בזה הוראה וציורי אל האדם.

ולכן נראה לפרש כוונת המחבר (לא שטעם זה הוא חלק מכוונת המצוה, אלא שבטעם ובפסוק זה מבאר גדרה של מצות סוכה, שבזה יש נפק"מ לכמה הלכות, כדלקמן.

ג. ויובן זה ע"פ לשון אדה"ז שם, שכתב: "בסוכות תשבו שבעת ימים למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים, הם היו ענני כבודו שהקיפם בהם לצל לבל יכה בהם שרב ושמש, ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל כדי שנזכיר נפלאותיו ונוראותיו".

ויש לברר תוכן הוספת אדה"ז על לשון הטור (והשו"ע), "ענני כבודו שהקיפם בהם לצל לבל יכה בהם שרב ושמש", דלכאורה זה שהיו "לצל" נכלל במ"ש "לבל יכה בהם שרב ושמש", ומאי מוסיף במ"ש "לצל". ועד"ז בהמשך ל' שונו, מוסיף אדה"ז על לשון הטור – "ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות ה' עשויות לצל", שתיבות אלו ("העשויות לצל") ליתא בטור.

ויש לומר, דטובא קמ"ל, דמזה שהכתוב תולה מצות סוכה ב"ענני כבודו שהקיפם בהם לצל", שמעיני, שגדרה של מצות סוכה הוא שצ"ל "עשויות לצל".¹⁹ והיינו שנוסף לזה שמתנאי הסוכה הוא שצ"ל צלתה מרובה מחמתה,²⁰ הרי גדרה

[ובזה מובן גם דיוק לשון אדה"ז ב' שולחני, ששינה מלשון המחבר והעתיק (בבטור) גם סיום הכתוב, "בהוציא אותם מארץ מצרים", כי אדה"ז פסקי כשיטת הב"ח ש"צריך כל אדם לכוין בישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישב בסוכה וזכר לציאת מצרים", ולכן העתיק התיבות, "בהוציא אותם מארץ מצרים" בתחילת הסימן, כי זה עיקר ה"למען ידעו", הידיעה והכוונה שמצות סוכה היא זכר לציאת מצרים].

ב. ויש לעיין בזה, דלפ"ז הו"ל להמחבר לכתוב בפירוש, "ויכוין בישיבתו כו"²¹, ע"ד שכתב בהל' ציצית²², "יכוין בהתעטפו כו' כדי שזכור כו'", וכן בהל' תפילין²³, כ' "יכוין בהנחתם כו' כדי ש' נזכור כו'" [וכמבאר בב"ח²⁴, שבשלש מצות אלה, ציצית תפילין וסוכה, "עיקר המצוה וקיומה תלוי בכוונתה", כיון שנאמר בהן²⁵, "למען גו'"].

ויותר קשה, דגם בטור כאן לא כתב, "ויכוין כו'", כמ"ש גבי ציצית ותפילין, ובפשטות הטעם לזה הוא, לפי שהעתיק מהכתוב גם התיבות, "למען ידעו דורו תיכם", שבזה מפורש שהמצוה היא ידיעה וכוונה²⁶, ולכן אין מקום לכתוב שהאדם צריך לכוין כי זה מפורש ב' לשון הכתוב שהביא.

(10) וכפסק המג"א שם.

(11) לשון אדה"ז.

(12) כקושיית הפרמ"ג (א"א) שם.

(13) ס"ח סעיף ה.

(14) ס"ח סעיף ה.

(15) לטא"ח ס"ח שם. וכן בהל' סוכה כאן.

(16) שלח טו, מ. בא ג, ט. פרשתנו כג, מג.

(17) ס"ח וסכ"ה שם.

(18) ראה פרמ"ג שם, ובאמת כתוב מפורש

למען ידעו דורותיכם.

(19) ראה לקמן הערה 27.

(20) משנה ריש סוכה. שם כב, רע"א.

לבאר דיני עשיית הסוכה בפועל, שכ' אין אדם יוצא י"ח אלא בסוכה שאינה עשוי' אלא לצל בלבד דוגמת ענני כבוד אבל אם היא עשוי' גם לדירה . . ולא להסתופף בצלה בלבד, או שעשוי' גם להשתמש בה תשמיש של צניעות . . או שהיא עשוי' גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר, כל שאינה עשוי' לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית כו".

דבגמ' נזכר תנאי זה רק לענין כשרות סוכת גנב"ך (דאף שסוכות אלה לא נעשו לשם מצוה, מ"מ כשירות באם נעשו לשם צל), אבל אדה"ז כותב שזהו תנאי בכל סוכה²¹, ועד שכוונת עשייתה צ"ל אך ורק לשם "צל בלבד", בלי תערובת של כוונה אחרת²² – "להשתמש בה (גם) תשמיש של צניעות", או אפילו שתהי' "גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר"²³ [אף שמפורש בכתוב²⁴ שזהו

ומהותה של סוכה (דמצוה) הוא – סוכה העשוי' לצל (וסוכה שחסר בה תנאי זה אין עלי' שם סוכה כלל).

ןיש לומר, שענין זה הוא מהנפק"מ להלכה בין שתי הדיעות²⁵, אם "בסוכות הושבת" היינו "סוכות ממש" או "ענני כבוד": להדיעה שהיו "סוכות ממש", עיקר גדר סוכה הוא דירת עראי²⁶, ע"ד הסוכות שעשו ישראל במדבר, שהיו "דירת עראי"²⁷; משא"כ להדיעה שהם "ענני כבוד", הסוכות שאנו עושין הם זכר (רק) לפרט זה שבענני הכבוד, "ש-הקיפם בהם לצל לכל יכה בהם שרב ושמש" (כדלקמן סעיף ז), ולכן גדרה של סוכה הוא מה שהיא עשוי' לצל²⁸.

ויסוד זה מפורש בלשון אדה"ז-תיכף בריש הסימן שלאחריו²⁹ (שבו מתחיל

(21) סוכה יא, סעי'ב. תריכ פרשתנו עה"פ. ועוד.
(22) להעיר מגמ' ריש סוכה: ר"ז אמר . . וסוכה תהי' לצל יומם מחורב (וברשי' שם ד"ה וסוכה. וראה רשי' שם ריש ע"ב ד"ה תרת) . . ורבא אמר . . צא מדירת קבע ושב בדירת עראי (וראה הערה הבאה). ואכ"מ.

(23) ראה גמ' מלבי"ם פרשתנו עה"פ. ורש"י, דר"א סס"ל (בגירסת הש"ס), דבסוכות הושבת"י היינו "ענני כבוד", אזיל לשיטתו סס"ל (סוכה ז, ב) שסוכה "דירת קבע". ואכ"מ.

וגם את"ל שגם כוונת עשיית הסוכות ע"י בני היתה לשם צל (כפרשי' סוכה יא, סעי'ב ד"ה ב' סוכות ממש, מפני החמה), מ"מ, ההדגשה בעשיית סוכות ע"י בני מורה על אוהל עראי (משא"כ על ענני כבוד אין שייך לומר תואר, "עראי". ולהעיר מעירובין נגה, ב) כמאן דקביע להו דמינ'.

(24) עפ"י יומתק שם, "סוכה", שהוא על שם הסכך (רשי' סוכה ב, א ד"ה ושחמתה וד"ה דלא שלטא. תוס' שם ד"ה כי עביד. ובכ"מ. שו"ע אדה"ז ר"ס תרלה. ורש"י) – ולא שם לאוהל עראי – כי (עיקר) הצל נוצר ע"י הסכך (וראה סוכה ז, ב).

(25) תרכו.

(26) סוכה ח, ב.

(27) וכבר שקריט בכ"מ בלשון רשי' (סוכה ב, ריש ע"ב ד"ה לימות המשיח), אבל סוכת מצוה אינה לצל". ובחלקת יואב סכ"ח (ועוד), דרך בסוכת גנב"ך (שלא נעשית לשם מצוה) צ"ל לשם צל, אבל "אם עושה הסוכה לשם מצוה אין צריך שום כוונה לצל". ע"ש.

אבל משו"ע אדה"ז כאן מוכח שלא כדבריו [ולהעיר, שראיית החלקת יואב מהא דקנה עולה כ' (סוכה כב, א), אינה לשיטת התוס' שם (כמ"ש ב' עצמו), והרי אדה"ז (א"ח סתרליא ס"ו) פסק כתוס'.
(28) וראה נ"כ השו"ע שם ר"ס תרלה.

(29) ע"פ שיטת ר"ת (הובאה בהגמ"י להל' סוכה פ"ה ה"ט. ועוד. ט"ז א"ח שם סק"א). וראה גם שו"ע אדה"ז סתרליא ס"ה. וראה שקריט בדברי אדה"ז – שו"ת אבניז א"ח סתע"ד. פתחא ווטא להל' סוכה ר"ס תרלה. ועוד.

(30) ישע"י ד, י. – וראה תוד"ה כי (סוכה ב, א) בסופו [אלא ששם כ' שזהו משום "דבעינן דירת עראי", אבל מלשון אדה"ז (כאן וסתרליא שם)

ד. ויש להוסיף בזה, ובהקדם, שצ"ע במה שהוסיף אדה"ז תיבת "לצל" – "ענני כבודו שהקיפם בהם לצל לבל יכה בו" – דאף שזהו בהתאם להמשך לשונו, "צונו לעשות סוכות העשויות לצל" (כנ"ל), ה"ז כפל לשון, וגם אם ה"י כותב רק "לבל יכה בהם שרב ושמש" ה"י מובן ההמשך לזה ש"צונו לעשות סוכות העשויות לצל".

וע"פ הנ"ל שכוונת אדה"ז כאן להגיד מהותה של סוכה בהלכה, י"ל, שגם דיוק זה נוגע להלכה.

ויובן זה בהקדם החילוק בפשטות בין "לצל" או "לבל יכה בהם שרב ושמש": ב"לבל יכה בהם שרב ושמש" מודגש התועלת לאדם היושב בסוכה, שחום ה- שמש אינו מכה בו; ב"לצל" מודגש מצי- אות ה"צל" (הנוצר ע"י הסוכה) כשל- עצמו.

ויש לומר, דנפק"מ ביניהם לענין הא דצ"ל צלתה מרובה מחמתה, אם זהו שיעור בהסכך, שתה"י צלתו מרובה מחמתו, או שהעיקר הוא זה שאצל האדם היושב בסוכה יהי הצל מרובה מהחמה.

ולפ"ז – בזה שאדה"ז מוסיף שענני כבוד היו "לצל לבל יכה בהם שרב ו- שמש" מרמז, שבצל סוכה יש שני דינים: (א) מצד הסכך – ע"ד ענני הכבוד שהיו "לצל", (ב) מצד האדם, כמו שענני ה- כבוד פעלו ל"בל יכה בהם (בהאדם) שרב ושמש".

ובזה יש לבאר דברי אדה"ז בדיון צלתה מרובה מחמתה, וז"ל: "אם אין

ענינה של סוכה, וסוכה תהי' לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר" – כי לדעת אדה"ז, זהו גדרה של מצות סוכה, שתהי' עשויה לצל בלבד כמו ענני הכבוד "שהקיפם בהם לצל".

וי"ל דלכן התחיל אדה"ז הלכות עשיית הסוכה בדיון זה [דלא כבטור (ועד"ז בשו"ע) שלא הזכיר כאן כלל דין זה, ומתחיל הסימן בהלכות ה"מקום הראוי (לעשיית סוכה) כיצדי, שיעשנה תחת אויר השמים דכתיב בסוכות תשבו ודרשינן³² ולא בסוכה שתחת סוכה ולא בסוכה שתחת הבית ולא בסוכה שתחת האילן]. כיון שאין זה אחד מתנאי ה- סוכה, אלא זהו גדרה של סוכה, ד"כל שאינה עשויה לצל בלבד אין זו סוכה".

ועפ"ז י"ל, דכוונת אדה"ז כאן (ב-) העתיקו לשון המחבר, ומוסיף עליו (א) תיבת "שהקיפם בהם" לצל", (ב) ובלשון הטור, "ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות" מוסיף "העשויות לצל" היא לפרש דברי המחבר, שבזה שהביא המחבר הדיעה ש"בסוכות הושבת", הם ענני כבוד ש- הקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש", כוונתו להגדיר, שגם הסוכות שנצטוו לעשות, גדרם הוא, שצ"ל "עשויות לצל".

משמע דשייך להא שסוכה ענינה שהיא עשויה לצל בלבד.

31) ולהעיר, שגם בטעם הלכה זו, שינה אדה"ז מל' הטור, שבטור הביא ע"ז דרשת הגמ' "ולא ב- סוכה שתחת סוכה... שתחת הבית... שתחת האילן" (כפנים), ואילו אדה"ז כתב (א) "וצריכה שתהא הסוכה תחת אויר השמים דוגמת ענני הכבוד", (ב) טעם הפסול כשעשה תוך הבית או תחת האילן הוא "לפי שאין צל הסוכה משמש כלום", ע"ש [ודרשת הגמ' הביא רק לקמן ר"ס תרכב לענין סוכה תחת סוכה] והיינו שגם דין זה שייך להא שעיקרה של סוכה הוא צל הסוכה ואכ"מ.

32) סוכה ט, ב.

33) ולהעיר מחלקת יואב (שבהערה 27), דאין סוכת מצוה צריך שיעשה צל בהסוכה רק שיהי' שיעור בהסכך שיעשה צל. ע"ש.

34) סתר"א ס"ב (ע"פ סוכה כב, ב ובפרש"י ועוד שם. טו"ש"ע שם).

. . (ש)צלתה למעלה היא מרובה מחמתה וה"ז סכך גמור" שלכאורה ה"ז יתור לשון, ולמה לא מספיק הטעם ש"צלתה למעלה היא מרובה מחמתה"?

ועי' הנ"ל יש לומר, ששיעור סכך "למעלה" ושיעור סכך "למטה" הם שני דינים שונים, חלוקים בעצם גדרם: הדין דצל סוכה כלי האדם ("למטה"), הוא בעיקר דין שלילי, היינו פסול אם אצלו חמתה מרובה מצלתה, כיון שאז אינו דומה לענני הכבוד שפעלו "לבד יכה בהם שרב ושמש" (אבל אם הם שווין אין כאן פסול): משא"כ הדין בסכך ה"סוכה" ("למעלה") הוא ענין חיובי, שסכך הסוכה יהי' "לצל", וזהו דוקא כאשר "צלתו מרובה מחמתו", שאז הוא "סכך גמור" (אבל גם כשהם רק שווים אין כאן פסול, אלא שאינו "סכך גמור" — כדיוק ל' אדה"ן).

וזהו החילוק בין שני הדינים: הדין הראשון בא ללמדנו דין שיעור סכך "למטה", שהוא פסול כנ"ל, ולכן הטעם שפוסלים הסוכה כאשר למעלה צלתה וחמתה שווין, הוא לפי "שהסוכה למטה . . חמתה מרובה מצלתה" (ומשום זה חל על הסוכה שם "פסול"³⁸): והדין השני אתי לאשמעינן שיעור סכך "למעלה",

הסכך מרובה מן האויר אלא הן שוין פסולה לפי שהחמה הנכנסת באויר הסיכוך כשהיא מגיעה לקרקעית הסוכה מתפשטת יותר ממה שהיא למעלה באויר הסיכוך ונמצא שהסוכה למטה בקרקעיתה היא חמתה מרובה מצלתה, וב"סעיף שלאח"ז³⁹ ממשיך, "אבל אם למטה בקרקעיתה היא חמתה וצלתה שוין כשרה לפי שידוע שלמעלה בהסכך ה"אויר הוא מועט מן הסיכוך וצלתה למעלה היא מרובה מחמתה"⁴⁰ וה"ז סכך גמור".

ולכאורה דבריו סותרים זא"ז, שם דבריו בדין הראשון יוצא שאם הצל והחמה שוין ה"ז סוכה כשרה, וה"טעם שפסלינן לה הוא רק משום "שהסוכה למטה בקרקעיתה היא חמתה מרובה מצלתה", ואילו מדבריו בדין ה"שני יוצא להיפך שאם הצל והחמה שוין אין זה מספיק להכשיר הסוכה, וזה שה"סוכה כשירה כשהם שווין למטה הוא רק משום "שצלתה למעלה היא מרובה מחמתה".

גם יש להבין דיוק לשונו שם ד"אם למטה . . חמתה וצלתה שוין כשרה לפי

(35) ס"ג.

(36) וכ"ה ברי"ף, ר"ח ופרש"י סוכה שם. טור שם. וראה הערה הבאה.

(37) וכן קשה בראשונים שבהערה הקודמת [ומה שפי' ברש"ש ברש"י (שתחילת דבריו הוא פי' למ"ד פרוץ כעומד מותר, וטוף דבריו כ' ליישב למ"ד פרוץ כעומד אסור (וראה חוט' שם ד"ה כוונא ושאר ראשונים שם. וכבר האריכו במפרשים שם)] — לכאורה דוחק. ופשיטא שאין מקום לפרש כן בשרע אדה"ן.

ולהעיר שבשרע' שם מסיים, אבל אם חמתה וצלתה שוים מלמטה כשרה, ולא כ' הטעם (ע"ד ש"כ בדין הראשון) שזהו לפי שלמעלה צלתה מרובה מחמתה.

(38) וזהו כוונת הגמ' (סוכה שם), "כאן מלמעלה כאן מלמטה", שאין החילוק רק במציאות (כשטחיות לשון רש"י), אלא שהם שני דינים: מצד הדין ד"צלתה כו", "מלמעלה" (היינו שיעור הסכך), צ"ל "צלתה מרובה מחמתה" (ולא כשהם שווין, שאינו "סכך גמור"); ובדין צלתה כו', "מלמטה" (היינו מצד האדם) — גם שווין כשרה, ורק כשחמתה מרובה מצלתה פסולה. וראה הערה הבאה.

(39) משא"כ מצד הא שלמעלה צלתה וחמתה רק שווים לא נק' סוכה פסולה, אלא שחסר בה "סכך גמור", כנ"ל בפנים. ויש לומר, שבדיעבד היא כשירה. ועצ"ע.

והנה מסתבר לומר, דכיון שיש פסול בהסוכה, איך מה מועיל זה שיש למעלה „סכך גמור“. אבל ע"פ הנ"ל (שעיקר גדר הסוכה הוא מה שהסכך יהי עשוי „לצל“) יש לומר, שאם למעלה יש „סכך גמור“, אין מתחשבים בהנעשה למטה בקרקעית הסוכה: דרק כשלמעלה הם שווין (ואין כאן „סכך גמור“) אזי הסוכה פסולה כשלמטה חמתה מרובה מצלתה, אבל אם למעלה יש „סכך גמור“, לא נפק"מ לן מה שלמטה אין צלתה מרובה מחמתה, כיון שעיקר גדר הסוכה הוא זה שהסוכה (היינו הסכך) „עשוי לצל“.

[ועפ"ז אולי יש להוסיף ביאור ב"הוספת אדה"ז, שמוסיף (כנ"ל) דכש"צלתה למעלה היא מרובה מחמתה" כשרה משום ש„ה"ז סכך גמור" – שיש לומר, שכוונתו בזה גם ללמדנו, שכאשר האדם עושה „סכך גמור" (שצלתה מרובה מחמתה), לא נפק"מ לן מה שלמטה אין צלתה מרובה מחמתה, כיון שעיקר גדר הסוכה הוא זה שהסוכה (היינו הסכך) „עשוי לצל“].

ו. והנה ביאור הנ"ל בדברי אדה"ז, שכוונתו (בריש הל' סוכה) להגדיר מהו תה של סוכה (ולא לבאר טעמי המצוה או כוונתה) מוכח ג"כ מהמשך לשונו ב"סעיף זה, שלאחרי שהביא דברי הטור והשו"ע „בסוכות תשבו . . בסוכות הו"שבת" . . הם היו ענני כבודו שהקיפם בהם לצל . . ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל כו", ממשיך (ב"דברי המג"א, מהב"ח) „וכן צריך כל אדם

שזהו דין חיובי, ש„סכך גמור" הוא רק כשצלתו מרובה מחמתו, ולכן, הטעם שסוכה זו (שלמטה הן שווים) היא כשרה הוא רק מפני ש„צלתה למעלה היא מרובה מחמתה וה"ז סכך גמור" (משא"כ אם גם למעלה היו (רק) שווין, אינה סוכה כשירה (עכ"פ לבתחילה³⁹), כיון שאין בה „סכך גמור“).

ה. ויתר על כן יש לומר, שבזה שב-הגדרת מצות סוכה מדגיש אדה"ז שה"סוכה היא „לצל" (כנ"ל), כוונתו לרמז, שעיקר גדר הסוכה אינו זה שאצל האדם אסור להיות מצב של „חמתה מרובה מצלתה" (ע"ד „בל יכה בהם שרב ו"שמש"), אלא החיובי, זה שהסכך יהי עשוי „לצל", „צלתה מרובה מחמתה“.

ונפק"מ למעשה: אם הסכך למעלה צלתו מרובה מחמתו, אבל הסוכה למטה חמתה מרובה מצלתה⁴⁰ (עיי"ז „שהחמה הנכנסת באויר הסיכוך כשהיא מגיעה לקרקעית הסוכה מתפשטת יותר ממה שהיא למעלה באויר הסיכוך"), ונמצא שלמעלה יש „סכך גמור“, אבל למטה יש פסול דחמתה מרובה מצלתה.

³⁹ ראה הערה הקודמת.

(40) ולהעיר מזה שאין מברכין על מצות שענין שלילת סכנה (רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"ד). וגם משום כך מסתבר שעיקר ענין „בסוכות הושבת" (השורש למצות סוכה) הריע חיובי „לצל", ולא רק ענין שלילי – „לבל יכה בהם שרב ושמש" – וראה לקמן הערה 54.

(41) אבל להעיר מלקו"ד (ח"ד תשסט, א) „דער צל דאָרף זיין מרובה על האור, און נישט נאָר אין דעם סיכוך למעלה, נאָר דוקא למטה במקום שיושבים למטה" [וצ"ע לתורן זה עם ההלכה שאם מלמעלה צלתה מרובה מחמתה כשרה גם אם למטה הם רק שווים. ואכ"מ].

(42) להעיר מרש"ש סוכה שם.

(43) אלא שאדה"ז לא כתבו בפירוש, כיון שלא נזכר בפירוש בספרים שלפניו, וכמבואר כמ"פ ש"אדה"ז לא הביא בשולחנו דינים מחודשים (וע"ד הרמב"ם), ורק שכמה מהם רמזו בצחות לשונו. וראה סתימת ל' אדה"ז בס"א שם.

ולכן נראה לפרש דברי אדה"ז, שמזה ש"בסוכות תשבו . . למען ידעו . . כי בסוכות הושבתי . . הם . . ענני כבודו כו", מסתעפים שני ענינים:

(א) דין באופן עשיית הסוכה – ו"דוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל כדי שנוכיר כו", שחייבים "לעשות סוכות העשויות לצל" [דהיינו "לצל בלבד", כנ"ל], ודין זה אינו ענין של כוונת מצוה (שהאדם צריך לכוין בעת עשיית הסוכה שהיא זכר לענני הכבוד), אלא עצם החפצא של הסוכה, להיות ש"עשוי" לצל", היא זכר לענני כבוד "שהקיפם בהם לצל"⁴⁷.

(ב) "וכן צריך כל אדם לכוין ב"ישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים" – שנוסף על הדין בעשיית סוכה באופן של "עשוי" לצל" (בלבד), יש חיוב לכוין בעת הישיבה בסוכה, שהיא זכר ליציאת מצרים".

ז. אלא שעדיין צריך ביאור במש"נת"ל, דכיון שמצות סוכה היא זכר לענני הכבוד "שהקיפם בהם לצל" לכן מהותה של סוכה היא סוכה העשוי לצל בלבד – דלכאורה, הרי ענני הכבוד שהקיפו

לכוין בישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים".

דצ"ע"ק לשונו, "וכן צריך כל אדם לכוין כו", דלכאורה הול"ל, "וצריך כל אדם לכוין כו", (שהרי לא הזכיר לפנ"ז איזו כוונה שצריך האדם לכוין)?

והנה ע"פ דברי האחרונים הנ"ל (ס"א) שלדעת המחבר צריכים לכוון שמצות סוכה היא זכר לנס ד"בסוכות הושבתי את בני", שהקיפם בענני כבוד כו', לכאורה יש לומר, שזוהי כוונת אדה"ז, שבתחילה הביא דברי ה(טור ו) שו"ע שהסוכות הם זכר לענני כבוד [ובפרט, אשר (א) אדה"ז מעתיק גם התיבות "למען ידעו דורותיכם"⁴⁸, (ב) מעתיק המשך לשון הטור "ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות . . כדי שנוכיר נפלאותיו ונוראו"תיו", והיינו, שהאדם צריך לכוון זה בעת ישיבתו בסוכה], ואח"כ מוסיף, "וכן צריך כל אדם לכוין בישיבתו בסוכה [עוד כוונה", דהיינו] שיושב בה כדי ל"קיים מצות הקב"ה . . זכר ליציאת מצרים".

אבל דוחק לתרץ כן לשון אדה"ז, שלשונו היא לשון ברורה, דאם כוונתו היתה שהאדם צריך לכוין בעת ישיבתו בסוכה (או בעת עשיית הסוכה) שהיא זכר לענני כבוד, הול"ל כן בפירוש⁴⁹.

(47) וגם מ"ש "כדי שנוכיר נפלאותיו ונוראותיו" אין הכוונה שצריכים לכוין לזה, אלא שזוהי תוצאה בדרך ממילא מעשיית הסוכה, שמזה יבוא האדם לזכרון הנס כו'.

(48) ועפ"י מובן הטעם שהשמיט המחבר התיבות "למען ידעו דורותיכם" – כי תיבות אלו שייכות לכוונת המצוה, וכוונת המחבר היא רק לענין הא' שבפנים (גדרה של מצות סוכה), ולא לכוונת המצוה (כנ"ל ס"ב). ולכן מכאן רק, "בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הושבתי את בני", שהכתוב תולה מצות סוכה בוה ש"בסוכות הושבתי . . הם ענני כבוד כו'".

(44) ודוחק לומר שכוונת "וכן צריך . . לכוין" היא כמו "ובאופן זה" (וכ"כ), והיינו שבתחילה מבאר אדה"ז תוכן מצות סוכה ושרשה, ואח"כ ממשיך "וכן [= בתוכן זה] צריך כל אדם לכוין כו" – שהרי בתחילת דבריו לא הזכיר כלל שסוכה היא זכר ליציאת מצרים, אלא רק ע"ד הנס דבסוכות הושבתי. וראה לעיל סעיף א שהם דברים שונים.

(45) ראה לעיל ריש סעיף ב והערה 18.

(46) וע"ד לשון הפרמ"ג (באי"א. וכן במש"ב)

"ראוי שיכוין לשתייהם".

את ההרים (מנמיך את הגבוה כו'), הרי כיון שזה שייך לעצם הליכתם במדבר, י"ל שזהו כמו ענין הכרחי, כדי שיוכלו להגיע לא"י, אלא הזכר דחג הסוכות נקבע מלכתחילה רק על פרט זה "שהקיפם בהם לצל לבל יכה בהם שרב ושמש", שהוא חסד וחביבה יתירה כדי שהליכתם במדבר תהי' באופן שאין בה צער כלל⁵⁴.

ועפ"ז מתורצת בפשטות גם קושיית הרא"ם⁵⁵ (שהובאה בב"ח כאן⁵⁶), "למה לא ציוותה התורה שיעשו בסוכה א' מלמעלה וא' מלמטה וד' מד' רוחות

את בני" לא היו לצל בלבד, אלא שימשו לעוד כו"כ ענינים, כמבואר בחז"ל שה' ענן ה' משה את ההרים והורג את ה' נחשים⁵⁷, וכן הגינו מפני חצי האויבים⁵⁸, ולמה נבדל ענין זה שבענני הכבוד "שהקיפם בהם לצל", אשר משום כך הזכר לענני כבוד הוא דוקא ורק ב' עשיית סוכות העשויות לצל (בלבד)?

ויש לומר, שאדרבה, בזה מתורצת קושיית הב"ח⁵⁹ (ועוד), דהרי "כמה מעלות טובות למקום עלינו שהאכילנו את המן ונתן לנו הנאר ושאר חסדים ולמה צויה יותר במצות סוכה לזכור החסד של הושבת דסוכות יותר משאר חסדים"? ומבואר במפרשים⁶⁰ "שהבאר והמן היו . . דבר הכרחי שא"א בלי מציאותם כלל" ולכן "לא הוקבע רמז להם אבל ענני כבוד שלא הי' כל כך הכרחי כמו הם אלא כדי שלא יהיו בחורב ביום וקרח בלילה⁶¹ הוקבע ימי החג רמז לענינם".

ועד"ז הוא בענין פרטי הדברים ש' שימשו בהם ענני הכבוד, שעניני ההגנה שבהם (כמו ההגנה מן האויבים והריגת נחשים ועקרבים) שהיו נוגעים לנפשות אין עושים להם זכר ונאפילו זה שהשוו

54 ואולי י"ל שגם מטעם זה מדגיש אדה"ז "ש' הקיפם בהם לצל", כי מלשון "לבל יכה בהם שרב ושמש" משמע שהכוונה להגנה מהכאת השמש, הפוגעת בבני" (וראה לשון הביח בסוף הטימ'), ולכן מוסיף אדה"ז שעיקר הזכירה הוא לענין החיובי, "שהקיפם בהם לצל", היינו לא רק שלילת הכאת השמש, אלא הליכה מתוך עונג.

55 בהעלותך שם.

56 בב"ח שם תי' לשיטתו שסוכה היא זכר ליצי"מ שעיקר הזכירה היא רק להגנה שבענני כבוד "מפני החמה", כי "מזה יגיע לזכרון שאר נפלאותי . . אשר עשה להגין עלינו ביצי"מ והדבר ידוע שהאחד למטה לא הי' להגין . . כ"א להנמיך הגבוה".

אבל: א) עדיין קשה להדיעות שסוכה אינה זכר ליצי"מ (ראה לעיל ס"א). ב) גם הענן שלפניו הי' להגן, שהרי הרג את הנחשים (רש"י בהעלותך שם), ואין עושים זכר לענן זה (וראה גו"א שם). ג) לפרש"י בהעלותך שם גם הענן שלמטה לא הי' להנמיך את הגבוה (שזה נעשה ע"י הענן שלפניו), אלא להגנה כו', וכמו שהקשה בבית השואבה ריש הלי' סוכה אות ג'. וראה צידה לדרך שם.

49 מכילתא בשלח יג, כא. ספרי (ורש"י) בהעלותך י, לד. ועוד.

50 וכמ"ש בלבוש א"ח כאן, ושיגיני עליהם מן האורכים (וראה מכילתא בשלח יד, כ (ורש"י שם, יט. יתרו יט, ד). ספרי (ורש"י) תצא כה, יח. ועוד). — ועי' המבואר בפנים מובן בפשטות הטעם שענין זה לא הובא בטושו"ע (ורש"י אדה"ז).

51 לטאריח כאן.

52 בית אלקים (להמבי"ט) שער היסודות פל"ז.

וראה גם לקר"ש ח"י"ע 258 הערה 53.

53 כ"כ גם בחינוך מצוה שכה. אבל בטושו"ע הביאו רק ההגנה משרב ושמש. ולבארהא שסוכה צ"ל "עשוי לצל" שייך רק להגנה משרב ושמש.

*) ולאידך, לדבריו שזה שלמטה הנמיך את הגבוה, הרי ענן זה הגין בפני נחשים ועקרבים (וראה פרמ"ג (א"א) שם).

דומיא דענני הכבוד [ובעוד מפרשים⁵⁷]
הוסיפו להקשות, דבסוכה אין צריכים
אפילו ד' דפנות אלא מספיק ב' דפנות
והשלישי טפח⁵⁸?

ויש שתירצו⁵⁹, "דהקושיא מעיקרא
ליתא מאחר שהסוכה אינה אלא דוגמא
בעלמא כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו
[כלשון הטור, ודוגמא לזה צונו לעשות
סוכות כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו]
שעשה לאבותינו בהיקף העננים לפיכך
בדוגמא וזכר כל דהו סגי כו".

וע"פ הנ"ל אולי יש לומר, שאין זה
רק "דוגמא וזכר כל דהו", אלא אדרבה,
זהו בדיוק⁶⁰. דכיון שכל הזכר הוא רק
על פרט זה שבענני הכבוד, "שהקיפם
בהם לצל", לכן סגי "לעשות סוכות
העשויות לצל", שבשביל זה די בב'
דפנות וטפח עם סכך מלמעלה.

(משיחות יום ב' דחה"ס ויום שמח"ת תשכ"ז)

(60) ומ"ש הטור (ואדה"ז), "ודוגמא לזה צונו
כו", כי במדבר היתה ההגנה מן השרב ושמש ע"י
ד' עננים מן הצדדים (וכן מן הענן שמלמטה) ואילו
בשבילנו די בב' דפנות ושלישית טפח עם הסכך
מלמעלה - כדי שיהי' לצל - (ראה בארוכה בית
השואבה שם).

(57) נחלת יעקב, צידה לדרך ועוד על פרשי
בהעלותך שם.

(58) סוכה ו, ב. טושו"ע אר"ח סתר"ל ס"ב.

(59) צידה לדרך שם (וראה גם נחלת יעקב שם).

- וכבר האריכו במפרשים בתירוצים שונים.

ל"ג בעומר

ועכצ"ל שבפרק זמן זה אירע דבר מיוחד שבגללו „כולן מתו" ב„פרק" זה.

ב. ויש לומר בזה – בהקדים ביאור כללות הענין שתלמידי רע"ק „לא נהגו כבוד זה לזה", דלכאורה תמוה:

הרי רבם של תלמידים אלו, רבי עקיבא, הוא התנא שהדגיש את גודל הפלאת המעלה של אהבת ישראל – „ואהבת לרעך כמוך" – רבי עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה⁶. וא"כ, יפלא מאד שדוקא תלמידיו „לא נהגו כבוד זה לזה" – היפך הענין דאהבת ישראל (הוראה עיקרית ויסודית בתורת רבם)?

ונת' במק"א, שאדרבה – דוקא היו-תם תלמידי רע"ק גרם לכך „שלא נהגו כבוד זה לזה". והביאור:

אמרו חז"ל שאין דיעותיהם של בני אדם שוות. וכמובן שכן הוא בנוגע לכ"ד אלף תלמידי רע"ק, שכא"א מהם השיג תורת רע"ק לפי דרכו ודעותיו, ובשיקול הדעת שלו מסקנתו שבדאי כפי שהשיג

א. ידוע סיפור הגמרא⁷, ש„שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא . . וכולן מתו בפרק אחד (בין פסח לעצרת) מפני שלא נהגו כבוד זה לזה", ובל"ג בעומר – „פסקו למות".

ולכאורה סיפור זה דורש ביאור:

דבר פשוט הוא, שכל תלמידים אלו – בריבוי גדול של כ"ד אלף – לא באו ונעשו תלמידיו ביום (בפרק) אחד, כי אם במשך כו"כ שנים⁸, והיינו, כאשר התחיל רע"ק ללמוד עם תלמידים ונתפרסמו שמו ותורתו בעולם, התחילו לנהור אליו תלמידים, ובמשך הזמן הלך וגדל מספרם, עד שהיו לו כ"ד אלף תלמידים.

וכמו"כ מובן, שאופן הנהגתם של כל התלמידים לא נשתנה בבת אחת למצב של „לא נהגו כבוד זה לזה", כי אם מדרגא לדרגא כו'.

ותמוה ביותר: מדוע נענשו כולם ב- „פרק אחד" – הרי דוחק הכי גדול לומר שבתקופה קצרה זו של „פרק אחד" (בין פסח לעצרת) נתמלאה סאתם של כל הכ"ד אלף תלמידים בב"א ועד כדי להענש בעונש מיתה?

(6) קדושים יט, יח ובתרי"ב (ופרש"י) עה"פ.

(7) ולכאורה דוחק לומר שמאמר זה נאמר ע"י רע"ק לאחר (ומצד) מיתת תלמידיו על שלא נהגו כבוד וכו'.

(8) לקר"ש ח"ז ע' 342 ואילך. חכ"כ ע' 139 ואילך.

(9) ראה ברכות נח, א. סנהדרין לח, א. תנחומא פינחס י. תניא בהקדמה.

(10) ראה אבות (פ"ב מ"ח לגירסת אדה"י בסדורו – מ"ט) ואילך ה' תלמידים היו לו לריב"ז . . א"ל צאו וראו כו' – וכא"א אמר דברים שונים, שכא"א מדברי אחד שונים מכל השאר. – וראה המשך תערוב ח"א פ"ג.

(1) יבמות סב, ב. וראה ג"כ ב"ר פס"א, ג. קה"ר פ"א ו.

(2) כ"ה בגמ' לפנינו. ובמס' יבמות עם שינויי נוסחאות כו' (ירושלים, תשמ"ז) הובאה גירסא „זוג", „זוגות".

(3) יבמות שם. קה"ר שם.

(4) מאירי יבמות שם „קבלה ביד הגאונים כו'" (וראה אוצר הגאונים ליבמות שם). טושי"ע או"ח סת"צ ס"ב (וראה שם ס"א). שר"ע אדה"ז שם ס"ה.

(5) ראה כתובות סב, סע"ב ואילך.